

Андрій Левчук

директор

Кременецького краєзнавчого музею,

аспірант

галузі знань А Освіта за спеціальністю А1 Освітні науки,

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка,

м. Кременець, Україна

kremenec@gmail.com

**ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА
В КРЕМЕНЕЦЬКОМУ КРАЄЗНАВЧОМУ МУЗЕЇ:
НОВІ ПІДХОДИ ТА ВИКЛИКИ**

***Анотація.** У статті досліджуються сучасні підходи в громадянській освіті, які впроваджуються в Кременецькому краєзнавчому музеї. Зокрема, розглядаються новітні методи залучення освітян та здобувачів освіти до активної участі у суспільно-політичному житті, зокрема, інтерактивні методи навчання, що сприяють розвитку громадянських компетентностей. Сформована освітня концепція Кременецького краєзнавчого музею, яка націлена на формування громадянської компетентності є експериментальною моделлю співпраці музею та освітян. Концепція покликана широко залучати потенціал музейної установи до освітніх процесів програм навчальних закладів. Наведено приклади успішних заходів та проєктів, реалізованих музеєм, які сприяють формуванню активної громадянської позиції серед мешканців регіону.*

***Ключові слова:** громадянська освіта, освітні практики, кременецький краєзнавчий музей, інтерактивні методи, освітні заходи.*

***Annotation.** The article explores modern approaches and challenges in civic education implemented at the Kremenets Local History Museum. Specifically, it examines innovative methods for engaging educators and learners in active participation in socio-political life, as well as interactive teaching practices that foster the development of civic competencies. The educational concept developed by the Kremenets Local History Museum, aimed at building civic competence, is presented as an experimental model of collaboration between the museum and educators. The concept is designed to extensively integrate the potential of the museum into the educational processes of academic institutions. Examples of successful events and projects implemented by the museum, which contribute to fostering active civic engagement among the region's residents, are provided.*

***Key words:** civic education, educational practices, Kremenets Local History Museum, interactive methods, educational events.*

Вступ. Реформування галузі освіти з огляду входження національної вищої школи до європейського науково-освітнього простору в умовах воєнного стану є важливим завданням. Для успішного його розв'язання потрібно переглянути підходи до навчання громадянської освіти та в цьому контексті формування громадянської компетентності.

У Кременецькому краєзнавчому музеї напрацьовано значний досвід у сфері громадянської освіти, зокрема тут впроваджується експериментальна освітня концепція.

Мета статті – полягає в узагальненні досвіду та методичних напрацювань (облік та індексація заходів) Кременецького краєзнавчого музею, щодо сучасних підходів та викликів в громадянській освіті.

Результати дослідження (виклад основного матеріалу). Громадянська освіта є важливим компонентом формування активного й відповідального суспільства, особливо в умовах сучасних викликів, що стоять перед Україною.

Музеї, як центри збереження історичної пам'яті та культурно-національної спадщини, відіграють значну роль у формуванні громадянських компетентностей, сприяють осмисленню минулого. Кременецький краєзнавчий музей орієнтується у своїй роботі на діючі освітні програми з громадянської освіти. У закладах загальної середньої освіти вивчається предмет громадянська освіта, Міністерством освіти і науки України запропоновано на вибір декілька модельних програм. Зокрема, модельна навчальна програма «Громадянська освіта. 6–9 клас» (далі Програма) для закладів загальної середньої освіти за авторством І. Д. Васильків, В. М. Кравчук, І. З. Танчин [1]. Ця навчальна програма розроблена з урахуванням державних стандартів, інших діючих освітніх норм та «Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (від 18.12.2006 р.) [2]. Програма враховує наступність між предметами та курсами громадянської та історичної освітньої галузі, навчального предмета «Етика» соціальної і здоров'язбережувальної галузі, і закладає основи формування громадянських компетентностей випускників базової школи.

У закладах ЗССО також діє програма 2022 року «Громадянська освіта» (інтегрований курс) для 10 класу, де основоположні засади курсу об'єднані в освітню модель, компоненти, якої задекларовані Рамкою компетентностей для культури демократії Ради Європи. Зазначено, що конструювання змісту курсу відбувалось з врахуванням тенденцій, європейського та міжнародного досвіду навчання громадянства [3]. Однак громадянська освіта не обмежується лише шкільною програмою. Важливим простором для її розвитку є Кременецький краєзнавчий музей. Така практика характерна для низки європейських музеїв.

Сьогодні країни Європи активно інтегрують музейні установи до процесу навчання. При цьому, музеям відводиться важлива роль, як освітнім центрам, які сприяють, допомагають розвитку знань та навичок і беруть участь у формуванні громадянської компетентності у здобувачів освіти. Як приклад, наводимо

діяльність Британського музею, яка висвітлена на вебсторінці установи. Там сформований розділ для педагогів та здобувачів освіти. Викладені різноманітні методичні рекомендації, як використовувати в освітніх цілях наявні музейні предмети, колекції, наративи тощо [4].

Автор статі в 2012 році відвідав цей національний музей Великобританії, він ознайомився з його роботою та почав відслідковувати науково-освітню діяльність установи, оскільки був вражений багатими та відомими колекціями з усього світу, різних епох, країн. Підмітимо, що робота, яка проводиться в музеї, постійно орієнтована на відвідувача, відбувається їхній діалог. Діяльність музею заслуговує не на одну публікацію, оскільки приклади співпраці установи з педагогами потрібно додатково опрацьовувати та вводити в науковий обіг для освітян України.

Світові музейники сьогодні об'єднуються під гаслом «Музей не має межі, музей має мережі» цим підкреслюються різноманітні зв'язки з суспільством та інституціями. У Празі 24 серпня 2022 року Надзвичайна генеральна асамблея ІСОМ (Міжнародна музейна організація) прийняла нове визначення музею, в якому наголошується, що це постійна установа, яка є на службі суспільства, зберігає, досліджує та демонструє матеріальну й нематеріальну спадщину. Він відкритий та доступний, сприяє різноманітності та сталості. Працює етично та професійно, пропонує різноманітний досвід для навчання, задоволення, роздумів та обміну знаннями [5].

З огляду на європейську музейну спільноту, яка сьогодні не стоїть осторонь та частково допомагає музейникам України евакуйовувати та зберігати музейні колекції в тому числі з територій, яким сьогодні загрожує знищення, варто зазначити, що час від часу від неї лунають заяви та з'являються публікації про цінності української культурної спадщини та її важливості для європейської культурної пам'яті. Так от в одній з публікацій Ради музеїв Німеччини ІСОМ згадуються унікальні колекції декількох музеїв України серед яких першим в переліку знаходиться Кременецький краєзнавчий музей [6]. Цей музей знаходиться

в м. Кременець, Тернопільської області в частині історичної Південної Волині. Місто має давні освітні та педагогічні традиції, а це і «Кременецька граматика 1638 року», це єзуїтський колегіум XVIII ст., Волинська гімназія та Волинський ліцей XIX ст. Сьогодні в місті продовжує ці традиції та функціонує Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка (далі КОГПА ім. Тараса Шевченка). Здобувачі ОПП Середня освіта (Історія). Музейна справа проходять на базі музею навчальну практику під час якої у них формується громадянська компетентність [7].

Заснований Кременецький краєзнавчий музей (далі ККМ) в 1937 році, а в післявоєнний період завдяки волинському науковцю О. Цинкаловському музей був першим серед краєзнавчих музеїв Правобережної України, про це стверджує в своїх авторських лекціях доктор історичних наук, професор Ірина Скакальська, посилаючись на українську діаспорну періодику [8]. У річних звітах своєї діяльності за 2016-2024 роки адміністрація музею показує заходи в яких є велика кількість освітніх ініціатив (тематичні уроки та лекторії, екскурсії, майстер-класи, виставки та інше). Кількість проведених заходів на сьогодні дозволяють керівництву ККМ формувати свою «Освітню концепцію». Музей в першу чергу бачить себе партнером з громадськістю, з науково-освітніми інституціями краю. У своїй освітній концепції фокусується на проблемах сьогодення і сприяє навчанню здобувачів різних рівнів освіти та формуванню у них громадянської компетентності.

Науково-методичною радою ККМ схвалений план освітніх завдань до спільного виконання яких запрошуються педагоги, фахівці відділів освіти місцевої територіальної громади.

Звернемо увагу на те, що при створенні плану розглядались основні громадянські компетентності, які схвалені Концепцією розвитку громадянської освіти України в 2018 році. Були складені завдання в роботі музею на основі Концепції. Для зручності та подальших рекомендацій кожному із зазначених

завдань плану заходів були присвоєні індекси, які допоможуть освітянам швидко ідентифікувати подію в музеї у відповідності необхідної навчальної програми (див. приклади далі). Зазначимо, що схвалений план освітніх завдань носить експериментальний характер і звісно з часом буде видозмінюватись в залежності від результатів співпраці адміністрації музею з освітянами.

Найбільш важливими та істотними на нашу думку є низка завдань. Для реалізації завдання «Формування громадянської, національної та культурної ідентичності» адміністрація музею пропонує педагогам для проведення для здобувачів освіти екскурсій, присвячених історії рідного краю, національним традиціям та видатним особистостям. Організацію виставок, що відображають культурну спадщину регіону, етнографічні особливості та побут населення. Тематичні лекції та зустрічі з істориками, етнографами, митцями та краєзнавцями.

В підтримку розвитку державної мови передбачається проведення літературних вечорів, презентації книг та поетичні читання місцевих письменників, поетів. Працівниками музею спільно з педагогами розробляються вікторини та конкурси з історії мови, її розвитку та значення у формуванні національної ідентичності, інтерактивні заняття з історії української писемності.

У наступному завданні плану заходів музею – формування поваги до честі, гідності, прав і свобод людини наявні освітні заходи про права людини, видатних борців за свободу та демократію в історії України. Наприклад, висвітлення роботи адвоката Григорія Степури, який відкрив у Кременці Бюро захисту українців. Театралізовані історичні реконструкції подій, які демонструють боротьбу за права і свободи. Облаштування нових експозицій, присвячених видатним діячам, що відстоювали права народу.

Громадянська відповідальність та демократичне управління відповідає запланованим заходам з проведення громадських дискусій і круглих столів на актуальні суспільно-політичні теми: організація тематичних історичних

симуляцій; виставки, тематичні заходи про історичне становлення місцевого самоврядування.

Для розвитку критичного мислення та медіаграмотності музеї пропонує майстер-класи з аналізу історичних джерел та фактів, уроків з медіаграмотності: тематичні лекції з історії пропаганди та інформаційних війн у різні періоди; дискусії на тему аналізу та переосмислення історичних подій з огляду на призму сучасних викликів.

Завдання впровадження інклюзивного навчання мають у своєму змісті проведення тематичних днів для дітей та дорослих з інвалідністю. Відбувається адаптація експозицій музею та матеріалів для людей з особливими потребами та фізичними вадами.

Для формування активної життєвої позиції та волонтерства планується проведення спільних з здобувачами та педагогами благодійних акцій на підтримку військовослужбовців, ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб та на підтримку музею (реставрації експонатів, збереження пам'яток). Береться участь у проєкті усної історії «Збір свідчень очевидців російсько-української війни з 2014 року». Виокремлене завдання – конструктивна взаємодія та співпраця пов'язана з обміном досвідом із іншими музеями, проведення спільних виставок та конференцій. Пропонується низка інтерактивних проєктів з місцевими освітніми закладами та творчими об'єднаннями.

Наступне завдання плану «Принципи солідарності та турботи про спільний добробут» передбачає розвиток громади та сталий розвиток. Заплановані заходи із збереження довкілля.

На прикладі одного із заходів наведемо алгоритм роботи з індексами. У 2025 р. в ККМ відбулося засідання студентського історичного клубу «Х Легіон», який діє при кафедрі історії та методики навчання КОГПА ім. Т. Шевченка. Молодь активно дискутували на тему творчості Уласа Самчука та його твору «Юність Василя Шеремети», адже цьогоріч відзначається 120 років від дня народження

письменника [9]. По завершенні заходу науковими співробітниками музею був складений звіт з коротким описом події, підбіркою відповідних матеріалів та присвоєнням тематичних індексів освітніх завдань. При складенні звіту відповідна інформація вноситься до каталогу освітніх заходів ККМ для полегшення майбутньої роботи з педагогами краю, адже вже описаний та опрацьований захід значно легше повторити, прогнозуючи досягнуті педагогічні результати.

Ще одним з останніх та яскравих для прикладу заходів із формування громадянської компетентності був проведений у виставковій залі ККМ - день пам'яті про кременчанина Дмитра Лабуткіна. Саме 10-ть років тому 16 лютого 2015-го неподалік міста Дебальцеве під час виконання бойового завдання загинув Дмитро Лабуткін. З 2018 року в день пам'яті про загибель Д. Лабуткіна 16 лютого в Україні відзначають День військового журналіста України. Батьки Героя ініціювали відкриття у виставковій залі ККМ камеральної виставки особистих речей Дмитра, де представили фото, публікації, нагороди. Науковим співробітникам музею у складеному звіті цього освітнього заходу було важко виокремити основне завдання для індексації, оскільки проведений захід впевнено відповідає майже усім виокремленим раніш завданням новоприйнятої музеєм освітньої концепції [10].

Поступово здійснюється реалізація плану освітніх завдань музею, відповідно відбувається опрацьована та індексація дійств для співпраці з освітніми установами. Адміністрація музею переконана, що нова сформована освітня концепція установи буде приносити системні та прогнозовані результати (знання та навички у здобувачів освіти), що в свою чергу відповідає статутним завданням науково-освітньої установи.

Як бачимо, цей план допоможе краєзнавчому музею стати не лише місцем збереження історії, а й активним центром формування громадянської свідомості та патріотизму.

Висновки. Сутність вищевикладеного підкреслює роль музею в сучасних підходах до вивчення громадянської освіти. Експериментальна освітня концепція музею слугує ефективною моделлю співпраці між музеєм та освітніми закладами, яка може бути адаптована та використана в інших регіонах України. Узагальнений досвід і методичні напрацювання музею є корисними для формування стратегії подальшого розвитку громадянської освіти на місцевому та загальнонаціональному рівнях.

Список використаних джерел

1. Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»: Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.12.2024 р. №1768. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/93761/ (дата звернення: 12.02.2025).
2. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (дата звернення: 12.02.2025).
3. Про надання грифа оновленим навчальним програмам: Наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 р. № 698. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-nadannya-grifa-onovlenim-navchalnim-programam> (дата звернення: 12.02.2025).
4. Британський музей. URL: <https://www.britishmuseum.org/learn/schools> (дата звернення: 12.02.2025).
5. Визначення музею. URL: *International Council of Museums*. URL: <https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/> (дата звернення: 12.02.2025).
6. ICOM4Ukraine - Проєкт SAREC успішно завершено: Підтримка українських музеїв консультаціями, матеріальною допомогою, відеоінструктажами та настановами. URL: <https://icom-deutschland.de/de/component/content/article/792->

[pressemitteilung-icom4ukraine-sarec-projekt-erfolgreich-abgeschlossen-unterstuetzung-ukrainischer-museen-mit-beratung-sachbeihilfe-videotutorials-und-leitfaeden-2.html?catid=34&Itemid=114](https://www.pressemitteilung-icom4ukraine-sarec-projekt-erfolgreich-abgeschlossen-unterstuetzung-ukrainischer-museen-mit-beratung-sachbeihilfe-videotutorials-und-leitfaeden-2.html?catid=34&Itemid=114) (дата звернення: 12.02.2025).

7. Скакальська І.Б., Левчук А.В. Формування громадянської компетентності майбутніх учителів історії та громадянської освіти під час фахової підготовки (на прикладі навчальної музейно-археологічної практики). *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка*. № 19 (2024). Видавничий дім «Гельветика» 2024. С. 96-103, <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2024-19.12>

8. Островський В. Про волинську землю / Сучасні волиняки. *Український вісник*. №10 від 18.06.1944 р. Берлін. С. 12-13. URL: <https://kovel.media/suchasni-volynyaky-poglyad-z-berlina-1944-go/> (дата звернення: 12.02.2025).

9. Допис користувача Кременецький краєзнавчий музей. URL: <https://www.facebook.com/kremenetsmuseum/posts/pfbid02LGX3deXjyqAUCftxyxEj6n7g9GZ34dDFvPxkpveXzJzBBM6uWWs3ydWdrEdHhQxsl?rdid=8J3EOMc0boH626Uk#> (дата звернення: 12.02.2025).

10. На Тернопільщині влаштували вечір пам'яті військового журналіста Дмитра Лабуткіна. URL: <https://suspihne.media/ternopil/949045-na-ternopilsini-vlastuvali-vecir-pamati-vijskovogo-zurnalista-dmitra-labutkina/> (дата звернення: 12.02.2025).